

Overgang PO-VO

Sectoraal Standpunt

Inleiding

De PO-Raad heeft met haar leden de ambitie uitgesprokenⁱ om te komen tot een sectoraal standpunt rondom het schooladvies en de positie van de eindtoets. Aanleiding is de aankomende evaluatie van de van de Wet toetsing (Toetsbesluit PO), die door de minister -bij invoering van de wet- is toegezegd aan de Tweede Kamer. De PO-Raad grijpt dit moment aan om het onderwerp in de volle breedte te agenderen en is voornemens proactief een standpunt in te nemen.

2014

Wet toetsing van kracht

2018

Standpunt PO-Raad

2019

Evaluatie wet

Sinds het schooljaar 2014-2015 is de Wet toetsing van kracht. Vooral de rol en het afnamemoment van de eindtoets veranderden erdoor. De eindtoets werd verplicht, en scholen kregen ruimte om een eindtoets te kiezen. Naast de Centrale Eindtoets werden eindtoetsen van marktpartijen toegelaten. Met de instelling van de wet werd beoogd om de schooladvisering te verbeteren en de professionaliteit van de leraar in het primair onderwijs centraal te stellen. Om die reden is in de wet bepaald dat het advies van de basisschool leidend is. Om dit te onderstrepen, is ook het afnamemoment van de toets verschoven naar april/mei, nadat de basisschool het advies heeft gegeven. Wel dient de basisschool de eindtoets te gebruiken als tweede objectief gegeven in de schooladvisering. Dit houdt in dat de school bij een hogere eindtoetsuitslag het gegeven schooladvies moet heroverwegen, wat kan leiden tot een bijstelling van het adviesⁱⁱ. Dit zou met name kansengelijkheid moeten bevorderen.

Momentum

Vier jaar na invoering van de wet staan we op een cruciaal punt. Begin 2019 zal de evaluatie van de wet worden afgerond, waarna de Tweede Kamer wordt geïnformeerd over de doeltreffendheid en de effecten van de wet in de praktijk. Dan zal ook duiding worden gegeven aan de passage in het Regeerakkoord waar staat vermeld dat het kabinet in overleg met het onderwijsveld beziet of de eindtoets in het po moet worden vervroegd en/of het eindadvies later worden uitgebrachtⁱⁱⁱ. Vooruitlopend op deze evaluatie heeft de PO-Raad een brede discussie gevoerd over de rol van het schooladvies en de eindtoets. Doel hiervan was om als sector proactief een gedragen standpunt neer te leggen waarin een brede visie op de overgang van het primair naar voorgezet onderwijs (VO) wordt neergezet. Het onderwijsveld laat hiermee een duidelijke stem horen waarmee de vervolgstappen n.a.v. de evaluatie beïnvloed kunnen worden.

De PO-Raad heeft het afgelopen jaar vele gesprekken gevoerd met betrokkenen bij het onderwerp. Dit betrof bestuurders, schoolleiders, kwaliteitszorgmedewerkers, intern begeleiders, leraren, maar ook vele betrokkenen buiten het (primair) onderwijs. Van al deze gesprekken zijn gespreksverslagen gemaakt. Daarnaast is gebruik gemaakt van bestaande rapporten (zoals de tussenrapportage van Oberon^{iv} in het kader van het evaluatieonderzoek) waarin ook op grote schaal ouders en leerlingen zijn ondervraagd.

Constaterende dat het gesprek omtrent eindtoets en schooladvies gepaard ging met relatief grote verdeeldheid binnen de sector, en de discussie veelal gevoerd werd op basis van ervaringen -die regionaal sterk kunnen verschillen- is op advies van het bestuurlijk netwerk Onderwijsinhoud en -opbrengsten een literatuuronderzoek uitgevoerd. In dit onderzoek is de beleidstheorie en empirische onderbouwing van het ingerichte systeem uitgezocht en waar mogelijk de realisatie van de beoogde effecten.

Daarnaast zijn Prof. Dr. Monique Volman, Prof. Dr. Sietske Waslander en Prof. Dr. Roel Bosker bereid gevonden om een reflectie te geven op dit literatuuronderzoek en een gezamenlijk advies uit te brengen ter onderbouwing van een sectoraal standpunt. De opbrengsten van het totale traject zijn in de acht regiobijeenkomsten van de PO-Raad aan de leden voorgelegd. Dat heeft tenslotte geleid tot het standpunt dat u in dit document aantreft.

Beoogde doelen Wet toetsing

- Ieder kind een goede plek in het VO, waar zijn/ haar talenten tot verdere ontwikkeling kunnen worden gebracht;
- Voorkómen van onder advisering;
- De transparantie en eenduidigheid van de overgang PO-VO verbetert;
- VO gebruikt alleen schooladvies voor beslissing toelating;
- Gewicht van schooladvies wordt hersteld. Schooladvies wordt leidend voor toelating in VO;
- Betere benutting beschikbare onderwijstijd in groep 8;
- Indicatie startniveau van alle leerlingen voor vo en realisatie doorlopende leerlijn PO-VO;
- Bijdrage aan OGW;
- Hulpmiddel om geobjectiveerd de eindopbrengsten op schoolniveau in kaart te brengen;
- Mogelijkheid om prestatieniveau op stelselniveau vast te stellen.

Huidige wetgeving

- Schooladvies uiterlijk 1 maart gegeven, leidend voor toelating in het VO;
- Verplichte afname eindtoets voor alle leerlingen in het achtste leerjaar, behalve leerlingen die onder de ontheffingsgronden vallen;
- Keuzevrijheid in door de minister toegelaten eindtoetsen;
- Afname tussen 15 april en 15 mei;
- Hoger toetsadvies dan schooladvies leidt tot een verplichte heroverweging en eventueel tot bijstelling. Wanneer niet wordt bijgesteld, moet dit worden beargumenteerd;
- Toets doet uitspraak over meest passend VO-type en beheersing van de referentieniveaus lezen, taalverzorging en rekenen.

Huidige functies eindtoets

- Tweede inschatting van het beste passende VO-schooltype voor de leerling;
- Bepaling van de beheersing van de referentieniveaus lezen, taalverzorging en rekenen van de leerling;
- Reflectie van scholen op hun onderwijs en verantwoording daarover;
- Extern toezicht op kwaliteit van afzonderlijke scholen en het stelsel als geheel.

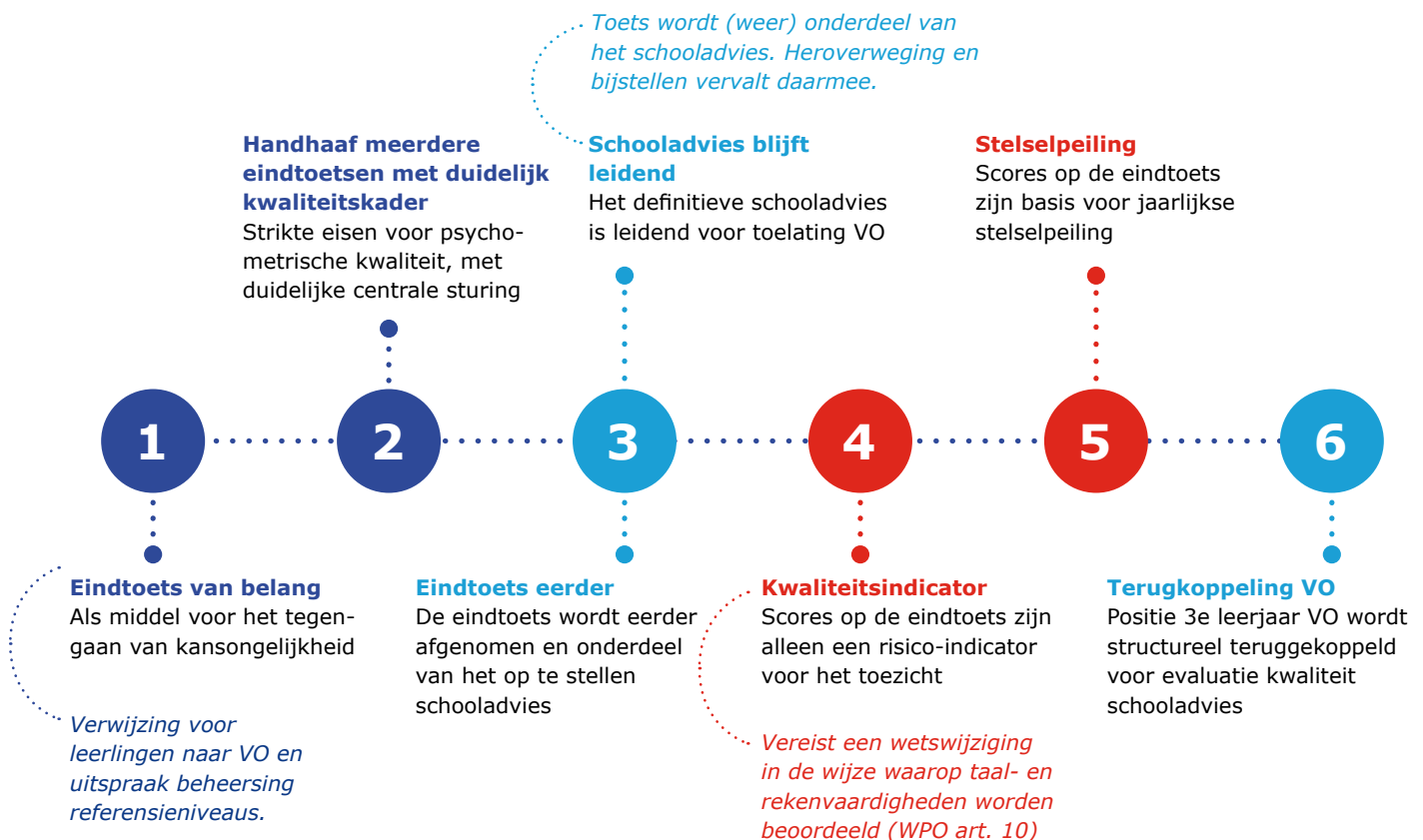
Hoofdstuk 1

FOCUS OP KORTE EN LANGE TERMIJN

Een ononderbroken ontwikkeling voor iedere leerling, waardoor iedere leerling zich ontwikkelt naar zijn of haar potentieel. Dat is waar de PO-Raad naar streeft. Deze visie moet dan ook centraal staan bij de keuzes die we maken. Dat die doorgaande lijn niet van vandaag op morgen is geregeld, ontslaat ons niet van het feit dat op korte termijn gekeken moet worden naar hoe de overgang van PO en VO hieraan kan bijdragen.

De vraag is dus ook of en zo ja hoe de huidige regels -binnen de kaders van wenselijkheid en haalbaarheid- hiertoe moeten worden bijgesteld. Ons antwoord: Ja, er zijn aanpassingen nodig vanwege toenemende kansongelijkheid en segregatie. Dat betekent: Quick fixes voor de korte termijn gepaard met een duidelijke agenda voor de toekomst. Want, goed onderwijs is verantwoordelijkheid nemen.

Korte termijn

Figuur 1: Schematische weergave standpunt korte termijn.

Kansen voor ieder kind! Want ieder kind is uniek, heeft zijn eigen talenten en verdient gelijke kansen om die te ontplooiën. Onderzoek toont aan dat we in het Nederlandse onderwijs grote inzet plegen op de ontwikkeling van alle kinderen^v, maar dat met name leerlingen met een lage sociaal economische status (ses) minder profiteren van het systeem en daardoor al vroeg kansen mislopen in vergelijking met leer-

lingen met hetzelfde niveau, maar van andere komaf^{vi}. Ouders van de laatste genoemde groep lijken het systeem dusdanig te doorgronden dat zij optimaal gebruik maken van de opties die het systeem biedt. Daarmee wordt segregatie en kansenongelijkheid in de hand gewerkt. Deze ongewenste effecten zijn reden om te stellen dát de huidige regels op korte termijn aanpassingen verdienen.

1

We gunnen iedere leerling gelijke kansen om zich te ontwikkelen passend bij zijn/haar potentieel. Het feit dat deze gelijke kansen onder druk staan rechtvaardigt de inzet van een eindtoets. Uitkomsten van de eindtoets zijn daarmee een serieuze factor in het professioneel oordeel van een school ten aanzien van het schooladvies.

2

Handhaaf meerdere eindtoetsen maar herstel zonder enige vrijblijvendheid de onjuistheden met betrekking tot de psychometrische kwaliteit zodat vergelijkbaarheid van eindtoetsen geoptimaliseerd wordt. Hiervoor is heldere centrale sturing nodig, duidelijke kaders en een verplicht pakket van eisen met betrekking tot psychometrische kwaliteit en (digitale) veiligheid.

3

Vervroeg het moment van afname van de eindtoets, waardoor de eindtoets fungeert als serieuze factor bij de totstandkoming van het professioneel oordeel, maar draag zorg voor een juiste verhouding tussen eindtoetsuitslag en het totale spectrum aan leerlinggegevens. Handhaaf het leidende karakter van het schooladvies voor toelating naar het voortgezet onderwijs.

4

De eindopbrengsten van iedere school zijn enkel een kwaliteitsindicator voor de Inspectie van het Onderwijs. Eindopbrengsten zijn niet langer verdisconteerd in het oordeel op de kwaliteit van de school.

5

Continueer -middels psychometrisch goed vergelijkbare eindtoetsen- de monitoring van de kwaliteit van Taal en Rekenen op stelselniveau op basis van de resultaten van de eindtoets.

6

De doorstroomgegevens van leerlingen omtrent de positie in het derde leerjaar van het VO worden structureel uitgewisseld met het PO. Idealiter wordt op basis daarvan de kwaliteit van het schooladvies en de effecten van het aangeboden onderwijs in beide sectoren inhoudelijk geëvalueerd.

Lange termijn

Het doel van het onderwijs is om een ononderbroken ontwikkelingsproces voor alle leerlingen te creëren door onderwijs te bieden dat hun talentontwikkeling optimaal ondersteunt. Belangrijk hierbij is een evenwichtige balans in het aanbod rondom kwalificatie, socialisatie en subjectivatie. Hiermee stelt het onderwijs zich een belangrijk, maar ook ambitieus doel. Naast de eisen die het stelt aan de afzonderlijke sectoren vereist het om op adequate wijze over de grenzen van de sectoren te opereren. De inzet om aan de uiteinden van alle sectoren zelfstandig aanpassingen te doen, is niet afdoende voor de realisatie van deze ambitie. Het vraagt om gezamenlijk nieuwe en geschiktere praktijken te ontwikkelen met het oog op een vloeiende overgang van het ene naar het andere onderwijstype, het uitstellen van de definitieve keuze voor vervolgonderwijs en het creëren van een ononderbroken ontwikkelingsproces voor alle leerlingen door onderwijs dat is afgestemd op verschillen in talent, tempo en passie. Naast de inzet van alle actoren binnen het onderwijs stelt het vervolgens ook eisen aan de inrichting van het stelsel als geheel.

In het proces om te komen tot visie op de overgang PO-VO is door de leden van de PO-Raad aangegeven langs welke lijn zij op langere termijn het onderwijs -en specifiek de overgang PO-VO- willen inrichten. Deze is vormgegeven in bovenstaande afbeelding.

Inrichting van de praktijk

De ambitie is helder. De leerling staat centraal in een vloeiende onderwijsloopbaan van 0-18 jaar. Waarbij de inrichtingskenmerken bestaan uit een meer integrale focus op het leren van leerlingen, leerlingen eigenaar zijn van hun eigen leerproces, waarbij het onderwijs hoge eisen stelt aan de ontwikkeling van leerlingen en hun eigen kwaliteit. Dit realiseren, vereist helder zicht op de eigen definitie van kwaliteit, de wijze waarop scholen dit zichtbaar maken, hieraan werken en zich erover verantwoord^{vii}. Uitgangspunt moet zijn dat de belangen van leerlingen prevaleren boven instellingsbelang, zodat ook daadwerkelijk kansen worden geboden aan kinderen. Systeemkenmerken en toezichtseisen die daar negatief aan bijdragen, moeten kritisch worden besproken en waar mogelijk worden aangepast.

Inrichting van het stelsel

Het op stelselniveau exploreren van meer ruimte om het onderwijs binnen en over de sectoren heen optimaal aan te laten sluiten bij de leerling vraagt allereerst aan ieder bestuur en school om de ruimte binnen het stelsel optimaal te onderzoeken. De elementen die hierbij evident belemmerend werken, vereisen een discussie over het stelsel als geheel. Vanuit die gedachte pleiten wij ervoor dat (op den duur) ook kritisch gekeken wordt naar de wijze waarop wet- en regelgeving verschillen binnen de sectoren. Het uitgangspunt hierbij is om toe te werken naar

één wet op funderend onderwijs. Ten aanzien van de overgang PO-VO moet het stelsel op zo'n manier worden ingericht dat er geen (of minder) schotten bestaan tussen de sectoren. Het systeem moet zich kenmerken door flexibiliteit en stapelen en uitgestelde keuzes mogen geen belemmering zijn. Bij een goede balans tussen de drie kernelementen van het onderwijs (kwalificatie, socialisatie en subjectivatie) om iedere leerling optimaal voor te bereiden op zijn/haar plek in deze samenleving, past een goed ingericht stelsel, met passend extern toezicht.

Advies

- Ontwikkel een kwaliteitsagenda waarbinnen de elementen uit deze toekomstvisie verder worden doordacht en waarbij gedragen en beargumenteerde standpunten worden opgesteld;
- Stimuleer de eigen verantwoordelijkheid van schoolbesturen/scholen om binnen de bestaande kaders vorm te geven aan deze ontwikkeling, zodat bestaande ruimte binnen het stelsel wordt benut;
- Verzamel good practices van innovatieve trajecten en inventariseer belemmerende en stimulerende factoren;
- Versterk de lobby gericht op (toekomstig) plaatselijk, regionaal en landelijk onderwijsbeleid.

Hoofdstuk 2

INHOUDELIJKE VERANTWOORDING VOOR KORTETERMIJNVISIE

Overall

Het onderwijs aan onze leerlingen behoort tot één van de beste ter wereld. We zijn in staat om vele leerlingen kansen te bieden en onze leerlingen behoren tot de meest gelukkigsten ter wereld^{viii}. Toch laat ons systeem ook kwetsbaarheden zien. Met name overgangen tussen sectoren zijn belangrijke schakelpunten, waarbij kansongelijkheid tussen leerlingen een vlucht kan nemen. Ook de overgang van het primair naar het voortgezet onderwijs is zo'n schakelpunt waarbij er ondanks goede bedoelingen verschillen ontstaan tussen de kansen van leerlingen op basis van onder andere sociaal economische status^x. Daarnaast lijkt er in toenemende mate sprake te zijn van vrij rigide selectie waardoor ook leerlingen die op latere leeftijd een ontwikkelingspurt maken niet de kansen krijgen om hun potentieel te laten zien^x. Dat vraagt om een professionele reflectie op het systeem, waarbij korte termijn oplossingen nodig zijn om recht te doen aan ieder kind.

In onderstaande paragrafen staan kenmerken van het systeem beschreven, de rationale achter het belang van dit kenmerk, en de voorgestelde aanpassing. Iedere paragraaf sluit af met een voorgesteld standpunt.

Nut en noodzaak van een eindtoets

De primaire functie van de eindtoets is het terugdringen van onder advisering middels een objectieve meting, zodat ieder kind een goede plek krijgt in het VO waar zijn of haar talenten tot verdere ontwikkeling gebracht kunnen worden^{xi}. Teneinde om kansengelijkheid te bevorderen. Onderzoek toont aan dat kansongelijkheid sinds de invoering van de wet een negatieve trendbreuk laat zien.^{xii} Er is een groeiende kloof in kansen tussen leerlingen met een gelijk niveau, maar met verschillende sociaal-economische status. Tegelijkertijd gaan er stemmen op dat de sector geen eindtoets nodig heeft om leerlingen goed te plaatsen in het VO, mede omdat er leerlingen onbedoeld lijken te profiteren van het ingerichte systeem. Zo wordt het schooladvies

van leerlingen met hoogopgeleide ouders vaker bijgesteld, en maakt diezelfde groep substantieel meer gebruik van schaduwonderwijs. Echter, ons standpunt voor deze kortetermijnoplossing is niet gericht op de groep die (onbedoeld) profiteert van het systeem, maar is gefocust op ieder kind waarvoor het ingerichte systeem kansen biedt. Dit rechtvaardigt binnen de huidige inrichting de inzet van een eindtoets als een objectief instrument dat onder advisering moet terugdringen. Essentieel is dat voorgestelde aanpassingen niet bedoeld zijn als perfectie van het selectieproces en versterking van gerichte determinatie, maar zijn gericht op de optimale doorstroom van leerlingen, waarbij we hoge verwachtingen hebben van leerlingen.

Standpunt

We gunnen iedere leerling gelijke kansen om zich te ontwikkelen passend bij zijn/haar potentieel. Het feit dat deze gelijke kansen onder druk staan, rechtvaardigt de inzet van een eindtoets. Uitkomsten van de eindtoets zijn daarmee een serieuze factor in het professioneel oordeel van een school ten aanzien van het schooladvies.

Meerdere eindtoetsen handhaven, met duidelijke kaders voor (psychometrische) kwaliteit

Middels een amendement op de wet^{xiii} is bepaald dat er naast de -door de overheid aangeboden- Centrale Eindtoets ook andere eindtoetsaanbieders moesten komen. Op die wijze is er voor scholen (of besturen) de mogelijkheid ontstaan om een 'eigen' eindtoets te kiezen. Vier jaar na invoering van de wet bestaan er naast de Centrale Eindtoets, vier -door de minister toegelaten- commerciële eindtoetsen. Alle commerciële aanbieders worden beoordeeld door de Expertgroep Toetsen^{xiv}. De Centrale Eindtoets valt onder verantwoordelijkheid van het College van Toetsen en Examens. Deze toets wordt beoordeeld door een zogenoemde

	Centrale Eindtoets		IEP eindtoets		Route 8		AMN Eindtoets		DIA Eindtoets	
2018	N=101042	57%	N=48290	27%	N=23195	13%	N=1238	<1%	N=2435	1,4%

Tabel 1: verdeling leerlingen eindtoets 2018

vaststellingcommissie^{xv}.

Binnen de sector wordt de keuzevrijheid gewaardeerd. Scholen hebben de afgelopen jaren massaal gekozen voor een toets die het meest lijkt aan te sluiten bij hun visie op onderwijs en/of toetsen. Daarnaast lijkt de komst van meerdere eindtoetsen innovatie op het gebied van de vormgeving van toetsen als gevolg te hebben. We zien dit als een positieve ontwikkeling.

De keerzijde is dat de huidige eindtoetsen op psychometrisch gebied onvoldoende vergelijkbaar zijn^{xvi}. Ondanks het feit dat er op verzoek van het Ministerie van OCW maatregelen zijn genomen door de Expertgroep Toetsen blijft de vergelijkbaarheid van de toetsen een punt van aanhoudende zorg^{xvii}. Op leerlingniveau kan dit leiden tot niet-eenduidige adviezen of verschillen in de mate waarin leerlingen de referentieniveaus beheersen bij een gelijk niveau. Zo ontstaan verschillende uitkomsten die niet zijn toe te wijzen aan populatieverschillen^{xviii}. De wet beoogde dat het systeem van eindtoetsen moest bijdragen aan transparantie en eenduidigheid bij de overgang van PO naar VO. De verschillen in eindtoetsen dragen daar niet aan bij. Het feit dat gegevens van de eindtoets ook voor secundaire functies worden gebruikt (horizontale verantwoording, kwaliteitsbeoordeling van scholen, en stelselpeilingen) lijkt in combinatie met de onvergelijkbaarheid van toetsen een cumulatief effect te hebben voor perverse effecten^{xix}. Daarnaast is er zorg over de (digitale) veiligheid van afnames doordat er geen eenduidige afname-eisen bestaan.

Standpunt

Handhaaf meerdere eindtoetsen maar herstel zonder enige vrijblijvendheid de onjuistheden met betrekking tot de psychometrische kwaliteit zodat vergelijkbaarheid van eindtoetsen geoptimaliseerd wordt. Hiervoor is heldere centrale sturing nodig, duidelijke kaders en een verplicht pakket van eisen met betrekking tot psychometrische kwaliteit en (digitale) veiligheid.

Vervroegde eindtoetsafname, maar schooladvies blijft leidend

Ten tijde van de wetswijziging was het voornaamste argument om het toetsmoment zo laat mogelijk te plannen dat de effectieve onderwijstijd van leerlingen in groep 8 zou vergroten. Daarnaast zou een latere afname ervoor zorgen dat het schooladvies en de procedure voor toelating naar het voortgezet onderwijs plaatsvindt voorafgaand aan de uitslag op een eindtoets. Rationale hierachter is dat het professionele oordeel van de leraar/basisschool versterkt zou worden.

Destijds heeft een pilot uitgewezen dat uitstel van de eindtoets geen aantoonbaar effect opleverde met betrekking tot de onderwijstijd of onderwijsresultaten van leerlingen in het achtste leerjaar^{xx}. Daarnaast laat de tussenrapportage van het evaluatieonderzoek zien dat binnen de huidige situatie leraren geen significante verschillen zien omtrent het effectiever besteden van onderwijstijd^{xxi}. We stellen dat het effectief en verantwoord inzetten van onderwijstijd in groep 8 niet afhankelijk moet zijn van een toets, maar de verantwoordelijkheid is van de betrokken professionals.

Constaterende dat de kansengelijkheid van leerlingen onder druk staat^{xxii}, is een eindtoets als objectief gegeven een wenselijk, doch noodzakelijk, concept. Het is daarbij van belang ons niet te richten op leerlingen (en ouders) die onbedoeld profiteren van het systeem, maar onze focus te richten op die leerlingen die baat hebben bij een objectief gegeven en daarmee in beeld te brengen waar mogelijk potentieel van leerlingen verborgen is gebleven.

Dat doet geen afbreuk aan het professioneel vermogen van een leraar, of school. Ieder mens is bewust of onbewust bevooroordeeld, deze (selectieve) perceptie speelt altijd een rol in een professioneel oordeel, ongeacht zijn/haar professionaliteit.^{xxiii} Een leraar, of team van leraren vormt hier geen uitzondering op. Een vervroegde afname van de eindtoets stelt leraren/scholen in staat om een (extra) objectief gegeven onderdeel te maken van het professioneel oordeel. Zoals een arts de röntgenfoto gebruikt als

objectief gegeven om zijn professionele oordeel te vormen. Daarom pleiten wij ervoor dat iedere school een eindtoets inzet ter objectivering van het professioneel oordeel. De verhouding tussen het professioneel oordeel (op basis van vele componenten) en de toetsuitslag is van essentieel belang. Een toetsuitslag blijft een momentopname met een betrouwbaarheidsinterval en foutmarge. We richten ons niet sec op cijfers, maar gebruiken cijfers als reflectie en introspectief middel. Ook moet gewaarborgd worden dat er voldoende tijd blijft bestaan tussen de uitslag van de eindtoets en het opleveren van het definitieve schooladvies. Temeer om zorgvuldig het gesprek met ouders te kunnen voeren en het belang van de toetsuitslag niet alsnog doorslaggevend te laten zijn. We pleiten voor een afname in de periode maart-april, waarbij organisatorische aspecten (vakantieplanning, aanmelding VO, e.d.) moeten meewegen bij de uiteindelijke vaststelling van het afname-moment.

Middels de wet heeft het schooladvies -dat door het primair onderwijs wordt gegeven- een leidend karakter gekregen. Dit zien we als een positieve ontwikkeling. Voorheen was de rol van het VO ten aanzien van de toelating van leerlingen te dominant. Hier is een duidelijke trendbreuk zichtbaar: Het schooladvies is echt leidend geworden. Echter deze trendbreuk is voornamelijk gerealiseerd doordat het VO middels de wet is ingeperkt bij het opvragen van gegevens voor de toelating van leerlingen^{xxiv}. Het vervroegen van de eindtoets doet daarmee ook niets af aan de belangrijke waarde dat het schooladvies leidend moet blijven voor toelating naar het voortgezet onderwijs.

Standpunt

Vervroeg het moment van afname van de eindtoets, waardoor de eindtoets fungeert als serieuze factor bij de totstandkoming van het professioneel oordeel, maar draag zorg voor een juiste verhouding tussen eindtoetsuitslag en het totale spectrum aan leerlinggegevens. Handhaaf het leidende karakter van het schooladvies voor toelating naar het voortgezet onderwijs.

Eindopbrengsten als indicator voor kwaliteit

De eindtoets heeft naast haar primaire functie ook secundaire functies. Enerzijds problematiseren toetsexperts het toekennen van meerdere functies aan één instrument. Het kan daarmee niet beoogde (perverse) effecten opleveren. Anderzijds maakt het feit dat de eindtoets een highstakes afname betreft, de toets(resultaten) een betrouwbaar middel om te gebruiken voor andere doeleinden^{xxv}. Bijkomend voordeel is de dat de bevraginglast van scholen/leerlingen minimaal blijft. Het gebruik van eindtoetsgegevens voor secundaire doelen is daarmee niet per definitie slecht, mits er een juiste verdeling is in het gewicht dat aan de verschillende doelen wordt toegedicht. Echter, in de huidige situatie lijkt het primaire doel (tweede gegeven) soms ondergeschikt aan het secundaire doel (beoordeling van onderwijskwaliteit). Dat levert perverse effecten op die de eindtoets in zijn primaire functie kwetsbaar maakt.

Onderwijsresultaten en specifiek eindopbrengsten hebben wel degelijk een predictieve waarde omtrent de onderwijskwaliteit van scholen^{xxvi}. Scholen die op basis van onvoldoende eindopbrengsten een kwaliteitsonderzoek van de Inspectie van het Onderwijs ondergaan, laten in de regel eveneens tekortkomingen zien op meer terreinen dan enkel de resultaten. Daarmee zijn de onderwijsresultaten een goede indicator voor kwaliteit (en mogelijk risico op tekortkomingen). De eindopbrengsten lijken middels de huidige regeling leerresultaten te zwaar verdisconteerd in het eindoordeel van de school, waardoor er spanning ontstaat rondom het instrument en domineert de angst potentieel risico te lopen onder de norm te scoren. Dit leidt tot perverse effecten en beïnvloeding van afnamecondities. De combinatie met een eindtoets die voor sommige leerlingen irrelevant is geworden (zijn al toegelaten in het VO naar keuze) maakt de eindtoets kwetsbaar.

Middels het nieuwe onderwijsresultatenmodel dat de inspectie (in afstemming met het veld) heeft ontwikkeld, zijn goede stappen gezet om dit te ondervangen, toch pleiten wij voor een verder gaande stap, waarbij de eindopbrengsten enkel een indicator van risico zijn om daarna middels een kwaliteitsonderzoek vast te stellen of de kwaliteit van de school onvoldoende of zeer zwak is. Hiermee lijkt er een betere balans

te ontstaan tussen de primaire functie en secundaire functies zonder afbreuk te doen aan de doelstelling van de afzonderlijke functies. Dit vereist een wetswijziging (WPO art. 10)*

Standpunt

De eindopbrengsten van iedere school zijn enkel een kwaliteitsindicator voor de Inspectie van het Onderwijs. Eindopbrengsten zijn niet langer verdisconteerd in het oordeel op de kwaliteit van de school.

Stelselpeiling

We achten het van belang dat jaarlijkse monitoring van de staat van het niveau omtrent Taal en Rekenen wordt gecontinueerd. Onderwijs wordt gefinancierd vanuit publieke middelen, waarbij de overheid terecht haar waarborgen mag hebben om die kwaliteit te bewaken. We zijn een sterke sector die staat voor zijn kwaliteit en ook verantwoordelijkheid neemt wanneer die prestaties negatieve trends laten zien.

De onvergelijkbaarheid van de eindtoetsen heeft een belemmerend effect op de huidige werkwijze van het in beeld brengen van het prestatieniveau Taal en Rekenen op stelselniveau. Het blijkt niet mogelijk om over de verschillende eindtoetsen heen uitspraken op sectoraal niveau te kunnen doen. Zoals eerder gesteld, zijn we van mening dat de eindtoetsen op korte termijn op psychometrisch vlak vergelijkbaar moeten zijn. Het neveneffect is dat de stelselpeiling Taal en Rekenen op die wijze op basis van de eindtoets gedaan kan worden. We willen er namelijk voor waken dat de bevraginglast van scholen stijgt doordat stelselpeilingen op basis van een extra meetmoment moeten plaatsvinden. Extra metingen kosten tijd wat afbreuk doet aan de

effectieve onderwijstijd voor leerlingen. Om die reden is het legitiem om de resultaten op stelselniveau te gebruiken voor een stelselpeiling.

Standpunt

Continueer -middels psychometrisch goed vergelijkbare eindtoetsen- de monitoring van de kwaliteit van Taal en Rekenen op stelselniveau op basis van de resultaten van de eindtoets.

Terugkoppeling gegevens van VO naar PO

Om de kwaliteit van het schooladvies te waarborgen en te verbeteren, is het van belang dat scholen in het primair onderwijs over gedegen doorstroominformatie beschikken. Middels een AMVB en een motie heeft de Tweede Kamer er op 11-09-2018.^{xxvii} mee ingestemd dat de positie van leerlingen in het derde jaar van VO beschikbaar komen in BRON. We zien dit als een positieve ontwikkeling, waarbij de sector zelf aan zet is om duiding te geven aan deze cijfers en deze te hanteren als feedback en input voor het inhoudelijk gesprek met het voortgezet onderwijs. Dit om de integrale verantwoordelijkheid voor de voortgang van iedere leerling vorm te geven.

Standpunt

De doorstroomgegevens van leerlingen omtrent de positie in het derde leerjaar van het VO worden structureel uitgewisseld met het PO. Idealiter worden op basis daarvan de kwaliteit van het schooladvies en de effecten van het aangeboden onderwijs in beide sectoren inhoudelijk geëvalueerd.

Hoofdstuk 3

INHOUDELIJKE VERANTWOORDING VOOR LANGETERMIJNVISIE

Inleiding

Er bestaat een groot commitment op het feit dat we vanuit een integraal perspectief moeten kijken naar de (toekomstige) onderwijsloopbaan van leerlingen. Maatschappelijke, sociaal economische en onderwijsinhoudelijke ontwikkelingen vragen een vernieuwde kijk op het concept onderwijs. Een kijk die verder reikt dan de grenzen van afzonderlijke sectoren en een beroep doet op samenwerking en integrale verantwoordelijkheid. De uiteindelijke doelstelling blijft echter ongewijzigd: goed onderwijs voor ieder kind zodat het zich - ongeacht zijn/haar afkomst - optimaal ontwikkelt, passend bij zijn/haar potentieel. Wat vraagt dat van de inrichting van ons onderwijs en de inrichting van het stelsel? In vele gesprekken is gesproken over de kaders en kenmerken van zo'n toekomstvisie op onderwijs.

In onderstaande paragrafen staan elementen die een mogelijk toekomstig systeem beschrijven. De komende periode moeten die leiden tot een agenda op dit thema, zodat het gedragen en onderbouwde standpunten worden. Standpunten ter inspiratie voor een (ver)nieuw(d)e inrichting van het onderwijs, maar ook met een duidelijk appel op toekomstig plaatselijk, regionaal en landelijk onderwijsbeleid.

Een ononderbroken ontwikkeling voor leerlingen

De overgang van het primair naar het voortgezet onderwijs wordt in hoge mate gekenmerkt door vroege selectie van leerlingen op onderwijsniveau. Binnen en buiten de sector PO spreken velen de wens uit om hier verandering in te brengen, maar ook OESO^{xxviii} en de Inspectie van het Onderwijs^{xxix} pleiten ervoor om kritisch te kijken naar het systeem waarbij leerlingen al vroeg in een bepaald 'spoor' terechtkomen. Onderzoek^{xxx} toont aan dat Nederland hoort bij de landen waarbij tracking al op zeer jonge leeftijd plaatsvindt, terwijl de ontwikkeling van een leerling op een dergelijke leeftijd nog zo grillig verloopt dat te strikte determinatie niet bij-

draagt aan het mogelijke potentieel van leerlingen. Het keuzemoment van de overgang tussen beide sectoren heeft daarmee teveel invloed op je verdere toekomst, ongeacht of de determinatie op een toets of een advies van de school is gebaseerd. De schakelmomenten tussen sectoren zijn daarmee te bepalend voor (sommige) leerlingen, en gaan gepaard met druk. Dat maakt ons onderwijssysteem kwetsbaar. We moeten die druk verminderen en voorkomen dat kinderen op jonge leeftijd in een fuik terechtkomen.

Daarvoor zijn twee elementen van essentieel belang: een kritische blik naar het moment waarop leerlingen naar niveaus worden ingedeeld en meer flexibiliteit en ruimte in het voortgezet onderwijs, waardoor leerlingen langer in staat worden gesteld om hun talenten en potentieel te ontdekken. Omwille daarvan moet het makkelijker worden om flexibel(er) door het onderwijssysteem te gaan, zonder dat op een (te) vroeg moment bepaalde richtingen al zijn afgesloten. Meer flexibiliteit en maatwerk zijn daarmee niet alleen relevant voor leerlingen die in de overgang PO-VO mogelijk worden ondergeadviseerd, maar hebben zeer waarschijnlijk een positief effect op de talentontwikkeling en motivatie van de Nederlandse leerling in het algemeen, omdat ze meer worden aangesproken op hun individuele talenten en daardoor meer worden uitgedaagd te komen tot persoonlijke groei en maatschappelijke ontplooiing. De belangen van een kind prevaleren dus boven de belangen van de instelling.

Binnen de sectoren worden momenteel volop beloftevolle initiatieven gestart die gehoor geven aan de ervaren knelpunten in de overgang PO-VO. Meest bekend zijn de scholen die 10-14 onderwijs verzorgen. Hoewel de inrichting per initiatief wisselend van aard is, zijn de onderliggende principes grotendeels gelijk. Een speciaal ingerichte regiegroep bekijkt de komende jaren of de effecten van deze initiatieven dermate geslaagd zijn dat die moeten leiden tot aanpassin-

gen in de wet waarmee het eenvoudiger wordt om dit type onderwijs in te richten. Tegelijkertijd zijn andere beloftevolle initiatieven bezig om op andere wijze de overgang PO-VO beter te laten verlopen. Het exploreren van de ruimte binnen de kaders van de wet levert inzicht op waar wet- en regelgeving knelt. Alleen door innovatieve stappen te zetten, wordt de lobby om fundamentele wijzigingen door te voeren gevoed en versterkt gericht op het totale onderwijssysteem.

Idealiter wordt een ononderbroken ontwikkellijn daarmee niet versmald tot de overgang PO-VO, maar vereist dit een **doorgaande leerlijn van 0 tot 18 jaar**. Waarbij een brede basisvoorziening voor alle leerlingen belangrijk is, zodat onderwijsachterstanden zo veel mogelijke preventief worden bestreden, leerlingen op jonge leeftijd in een pluriforme, taalrijke omgeving opgroeien en werken aan hun persoonlijke brede ontwikkeling.

De leerling in beeld

Een kind ontwikkelt zich beter en sneller wanneer het zich eigenaar voelt van zijn/haar eigen leerproces, en intrinsiek gemotiveerd is om te werken aan doelstellingen^{xxxix}. De leraar speelt een cruciale rol in de totstandkoming van een dergelijke grondhouding. Het stelt eisen aan de rolopvatting van de leraar/school om een leerling hier adequaat in te begeleiden en te onderwijzen. Eigenaar zijn van het eigen leerproces verschilt wezenlijk van het beeld dat een kind zelf bedenkt wat hij/zij wil leren. Een leerling moet gevoed worden met betekenisvolle contexten en relevante toekomstperspectieven waardoor hij/zij gemotiveerd raakt om eigen doelstellingen te formuleren. Om inzichtelijk te maken in hoeverre een leerling zijn/haar eigen doelen bereikt, is een goed werkend systeem aan formatieve toetsen nodig binnen een doorlopend systeem dat de leerlingen volgt tijdens zijn/haar onderwijsloopbaan. Verreweg de meeste toetsing (formeel en informeel) vindt plaats in interactie tussen de leraar en de leerling. Leraren gebruiken formatieve toetsing (formatieve evaluatie) als middel om informatie te verzamelen over het leren van een leerling, waardoor hij zijn onderwijs op de specifieke leerbehoeften kan aanpassen.^{xxxix} De leerling krijgt eveneens inzicht in zijn voortgang en prestaties.^{xxxix} Tegelijkertijd moet gekeken wor-

den naar nieuwe vormen van het in beeld brengen van de brede ontwikkeling van leerlingen. Dit om de smalle focus op 'toetsbare' vakken tegen te gaan. Het gaat hierbij om zowel de meetbare als de merkbare kwaliteit. Momenteel wordt geëxperimenteerd met vormen als overdrachtdossiers en eigen leerlingportfolio's: vormen die mogelijk passend zijn.

In dit beeld past ook een diploma dat niet gefixeerd is op één niveau, maar gedifferentieerd ingezet kan worden, passend bij talenten van leerlingen, ook wanneer dit in meer of mindere mate disharmonisch is.

Onderwijskwaliteit = verantwoordelijkheid nemen

De ontwikkeling van een kind is een integrale verantwoordelijkheid van allen die onderdeel zijn van de onderwijsloopbaan van een leerling. Daarmee houdt de verantwoordelijkheid niet op bij de grenzen van de specifieke sector, maar overstijgt deze verantwoordelijkheid de grenzen van de afzonderlijke sectoren. Op die manier worden benoemde knelpunten of verwijten tussen sectoren een gezamenlijke uitdaging, waarbij de ontwikkeling van een leerling ieders verantwoordelijkheid is waar men ook op aangesproken mag worden.

Dat vraagt om een sector die eigen kwaliteitsnormen hanteert. Deze kwaliteitsnormen includeren minimaal de wettelijke eisen, maar reiken verder. Op basis van populatiekenmerken wordt gekeken wat nodig is om leerlingen te ondersteunen bij hun persoonlijke ontwikkelingen. Hiervoor gelden sterke regionale, plaatselijke en wijkgerichte verschillen, die vragen om een specifieke aanpak. Steeds geredeneerd vanuit een gezamenlijke integrale verantwoordelijkheid.

Inhoud en inrichting van het onderwijs

In alle innovatieve bewegingen is het van belang om te waarborgen dat het funderend karakter van het onderwijs behouden blijft. Het is van belang om een goede balans te vinden tussen de drie domeinen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en subjectivatie. De school is een oefenplaats, een plaats waar fouten gemaakt mogen worden en dingen kunnen worden uitgetoet. ^{xxxix} ^{xxxix} Hierbij is het van belang dat er een zekere mate van samenhang tussen en binnen vakken komt. Een integrale

focus op vakken en leergebieden helpt om de kwaliteit van het onderwijs te versterken en de afzonderlijke vakgebieden in een betekenisvolle context aan te bieden. Ook moet er aandacht zijn voor het versnellen, vertragen, verdiepen, verbreden van het onderwijs. Dit vraagt om een meer modulair aanbod dat niet belemmerd wordt door leerstofjaarklassen systemen of andere inrichtingskenmerken. We moeten waken voor verschraving en het kijken naar de 'smalle kwaliteit' van het onderwijs. Dat vraagt om een gedifferentieerder en gevarieerder stelsel met hybride vormen van onderwijs, waarbij meer oog is voor de belangen van kinderen en meer recht gedaan kan worden aan wat kinderen vandaag de dag motiveert om te leren.

Stelseldiscussie

Innovatie van onderwijs start niet met een stelseldiscussie, maar doet een appel op iedereen om de grenzen van het bestaande stelsel te verkennen en de ruimte daarbinnen optimaal te benutten. Tegelijkertijd zijn er tal van voorbeelden waar het stelsel wel degelijk belemmerend werkt voor innovatief onderwijs, of zelfs belemmerend werkt voor de ononderbroken ontwikkeling van leerlingen. Om die reden zien we een stelsel voor ons dat op den duur één wet op funderend onderwijs kent, om zodoende problemen die (zijn) ontstaan door verschillen in wet- en regelgeving te slechten.

Advies

- Ontwikkel een kwaliteitsagenda waarbinnen de elementen uit deze toekomstvisie verder worden doordacht en waarbij gedragen en beargumenteerde standpunten worden opgesteld;
- Stimuleer de eigen verantwoordelijkheid van schoolbesturen/scholen om binnen de bestaande kaders vorm te geven aan deze ontwikkeling, zodat bestaande ruimte binnen het stelsel wordt benut;
- Verzamel goodpractices van innovatieve trajecten en inventariseer belemmerende en stimulerende factoren;
- Versterk de lobby gericht op (toekomstig) plaatselijk, regionaal en landelijk onderwijsbeleid.

BIJLAGE 1

ADVIES WETENSCHAPPELIJK PANEL

Panel bestaande uit:

- Prof. Dr. Sietske Waslander (TIAS)
- Prof. Dr. Monique Volman (UvA)
- Prof. Dr. Roel Bosker (RUG)

Overall:

Een goede overgang organiseren voor een leerling van het primair naar het voortgezet onderwijs is complex. Binnen het huidige systeem zijn allerlei inrichtingskenmerken die moeten bijdragen aan goede overgang voor iedere leerling. De huidige situatie biedt de kans om kritisch te kijken naar dat systeem en hier (kleine) aanpassingen in te doen. Echter, alles overziend moeten we de fundamentele vraag stellen of de kern van het probleem niet in het systeem zelf zit.

Het panel adviseert om die reden om naast een kortetermijnadvies met 'quick fixes', tegelijkertijd het gesprek te entameren omtrent een lange termijnvisie op de overgang PO-VO. In een toekomstgericht systeem staat idealiter een ononderbroken leerlijn centraal en is er sprake van een stelsel dat zich kenmerkt door flexibiliteit.

Daarnaast waarschuwt het panel voor het feit dat we in deze exercitie niet gefocust moeten zijn op het verder perfectioneren van determinatie en (vroeg)selectie, maar gericht moeten zijn op doorstroom van leerlingen.

Eindtoets als instrument voor de leerling

Het construct eindtoets is ingericht als tweede objectief gegeven (naast het schooladvies) om een uitspraak te doen over het meest passende schooltype in het voortgezet onderwijs. Dit om onder advisering te voorkomen en afzonderlijke leerlingen de meest passende plek in het voortgezet onderwijs te bieden, zodat zijn of haar talenten tot ontwikkeling kunnen worden gebracht. Hiermee is op stelselniveau een waarborg ingericht om kansenongelijkheid tegen te gaan.

Het panel adviseert de sector om zich in deze discussie niet te richten op hen die allicht onbedoeld profiteren van het systeem. Voor velen van hen geldt dat zij op basis van hun achtergrondkenmerken een passende plek zullen krijgen. Echter, onderzoek^{xxxvi} toont aan dat met name leerlingen met lage ses gebaat zijn bij een objectief gegeven. Het systeem zoals dat nu is ingericht, biedt dan ook kansen voor deze leerlingen. Om die reden stelt het panel dat voor iedere leerling waarvoor het ingerichte systeem kansen biedt -en daarmee onder advisering tegengaat- de inzet van een eindtoets gerechtvaardigd is.

Eindtoets als instrument voor de leraar en school

De wet beoogde dat het oordeel van de leraar aan gewicht zou winnen in het te geven advies voor voortgezet onderwijs. De eindtoets wordt namelijk afgenomen nadat de school het advies al heeft gegeven. Daarvoor lijken met name twee argumenten relevant te zijn. In de eerste plaats omdat het advies van de leraar (schooladvies) een betere voorspeller is vanwege het feit dat men uitgaat van de totaal ontwikkeling (film) in vergelijking met de uitkomst van de (destijds veelal gehanteerde) Cito-Eindtoets (foto)^{xxxvii} In de tweede plaats omdat VO-scholen in toenemende mate eisen gingen stellen in termen van minimum eindtoetsscores voor toelating van leerlingen.

Het panel ondersteunt de gedachte dat het goed is dat het schooladvies van het primair onderwijs leidend is geworden voor de overgang naar het voortgezet onderwijs. Echter, de huidige inrichting waarbij de schooladviezen moeten worden heroverwogen wanneer het toetsadvies hoger uitvalt dan het schooladvies, leidt tot onduidelijkheid. Ook geeft het verkeerde impulsen aan de markt (groei van toetstraining), organisatorische onrust in het VO en druk van ouders. Dat zou pleiten voor het 'terugbrengen' van de eindtoets als onderdeel van het schooladvies, waarbij het leidende karakter van het

schooladvies PO gehandhaafd blijft. Dit betekent dat de afname van de eindtoets ook eerder plaats zal vinden. Het primair onderwijs vreest dat een dergelijke maatregel als diskwalificatie van de leraar PO wordt ervaren. Het panel bestrijdt echter dat de professionaliteit van leraren t.a.v. schooladvies wordt ondermijnd wanneer de eindtoets voor het uitbrengen van het definitieve schooladvies wordt geplaatst. Zij ziet de huidige werkwijze waarbij na afronding van het schooladvies het totaal kan worden overruled eerder als een inbreuk op de professionaliteit. Het panel stelt het als vorm van professionaliteit wanneer een leraar/school een objectief instrument hanteert ter onderbouwing van zijn/haar professioneel oordeel.

Daarnaast vraagt het panel aandacht voor het gebruik en inrichting van leerlingvolgysteemtoetsen. Waak voor het formatieve karakter van deze toetsen, voorkom dat ze doorslaggevend worden in de advisering, en onderzoek op welke wijze deze een doorgaande leerlijn naar het voortgezet onderwijs kunnen bewerkstelligen.

Eindtoets door verschillende aanbieders

Middels een amendement op de wet is bepaald dat er naast de door de overheid aangeboden Centrale Eindtoets ook andere eindtoetsaanbieders moesten komen. Op die wijze is er voor scholen (of besturen) de mogelijkheid gekomen om een eigen eindtoets te kiezen. Vier jaar na invoering van de wet bestaan er naast de Centrale Eindtoets, vier door de minister toegelaten commerciële eindtoetsen. De komst van meerdere eindtoetsen lijkt innovatie op het gebied van de vormgeving van toetsen als gevolg te hebben, maar uitvoerige monitoring laat ook zien dat eindtoetsen op psychometrisch gebied niet vergelijkbaar zijn. Op leerlingniveau kan dit leiden tot niet-eenduidige adviezen of verschillen in de mate waarin leerlingen de referentieniveaus lijken te beheersen bij een gelijk niveau. Daarnaast lijkt de stapeling van functies perverse effecten in het keuzegedrag van scholen op te leveren.

Het panel stelt om deze reden: Handhaaf de verschillende eindtoetsen, maar herstel zonder vrijblijvendheid de weeffouten die zijn ontstaan, zodat eindtoetsen onderling goed vergelijkbaar zijn. Dit vraagt gerichtere centrale sturing vanuit de overheid. Het gaat hierbij om de psychometrische kwaliteit.

Eindtoets als instrument voor meerdere doeleinden

Naast de functies op leerlingniveau worden de resultaten van de eindtoets meervoudig gebruikt. Secundaire functies betreffen het geobjectiveerd vaststellen van de eindopbrengsten van de school en het in beeld brengen van de prestatieniveaus voor taal en rekenen op stelselniveau. De rationale achter dit meervoudig gebruik ligt in het feit dat er sprake is van een high stakes afname (er staat wat op het spel), waardoor data een hogere mate van betrouwbaarheid en validiteit bevatten, en de vraagbelasting van scholen geminimaliseerd blijft. Al deze functies werden ook voor de wettelijke verplichting toegekend aan het instrument eindtoets, maar constaterende dat de primaire functie in relatief gewicht is afgenomen, lijken secundaire functies zwaarder te wegen dan de initiële functie, wat een potentieel risico is voor perverse effecten.

Het panel stelt dat meervoudig gebruik van data niet per definitie verkeerd is. Eindtoetsresultaten geven door high stakes afname een goed beeld van de prestaties van leerlingen en zijn daarmee een goede indicator van kwaliteit. Vanuit de publieke functie van onderwijs en de publieke middelen waarmee de sector werkt, is het ook acceptabel dat de overheid eisen stelt aan de kwaliteit van het onderwijs door middel van ondergrenzen voor leeropbrengsten. Echter, het panel adviseert wel om de balans in functies te herstellen. Dit kan enerzijds door de initiële functie enigszins te versterken en te exploreren in welke mate leerresultaten mee moeten wegen in het kwaliteitsoordeel op schoolniveau. Het panel stelt ook dat het alternatief (waar worden functies anders belegd) allicht grotere belemmeringen oproept.

Literatuurlijst

- i PO-Raad (2018, 7 juni). Agenda Algemene Leden Vergadering. Geraadpleegd van https://www.poraad.nl/system/files/agenda_en_stukken_alv_7_juni_2018.pdf
- ii Wet op het primair onderwijs, artikel 42. (2018, 1 augustus). Geraadpleegd op 24 oktober 2018, van <http://wetten.overheid.nl/BWBR0003420/>
- iii Rutte, M., Haersma Buma van, S., Pechtold, A. & Segers, G.J. (2017). Vertrouwen in de toekomst. Regeerakkoord VVD – CDA – D66 – ChristenUnie. 10 oktober 2017. Regeerakkoord voor de periode 2017-2021. Geraadpleegd op 24 oktober 2018 <https://www.rijksoverheid.nl/regering/documenten/publicaties/2017/10/10/regeerakkoord-2017-vertrouwen-in-de-toekomst>
- iv Oomens, M., Scholten, F. & Luyten, H. (2017). Evaluatie Wet Eindtoetsing PO, tussenrapportage. Januari 2017. Geraadpleegd op 24 oktober 2018. <https://www.oberon.eu/data/upload/Portfolio/files/wet-eindtoetsing-potussenrapportagedef2.pdf>
- v Rapport De Staat van het Onderwijs 2017 | Onderwijsverslag over 2015/2016
- vi Inspectie van het Onderwijs (2018). De Staat van het Onderwijs. 11 april 2018. Geraadpleegd op 24 oktober 2018. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2018/04/11/rapport-de-staat-van-het-onderwijs>
- vii PO-Raad (2018). Regie op onderwijskwaliteit. Geraadpleegd van <https://www.poraad.nl/regieopkwaliteit>
- viii Unicef (2013). Child well-being in rich countries, April 2013. Geraadpleegd op 24 oktober 2018. <https://www.unicef.nl/files/Report%20card%2011.pdf>
- ix Rapport De Staat van het Onderwijs 2018 | Onderwijsverslag over 2016/2017
- x Van de Werfhorst, H., Elffers, L., & Karsten, S. (2015). Onderwijsstelsels vergeleken: leren, werken en burgerschap. Didactief onderzoek.
- xi Ploeg van der, S., Aarsen van, E. & Bekkers, H. (2018). Analyse documenten en literatuur Eindtoetsing po. Utrecht, Nederland: Oberon. In opdracht van PO-Raad.
- xii Inspectie van het Onderwijs, Technisch Rapport Deel 1 - Onderwijskansen, Staat van het Onderwijs 2014/2015; Utrecht, april 2016
- xiii Rog, M. & Schouten, C. (2013, 22 maart). Gewijzigd amendement van de leden Rog en Schouten ter vervanging van dat gedrukt onder Nr. 17. Geraadpleegd van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33157-38.html>
- xiv Expertgroep Toetsen PO (2018). Over de Expertgroep Toetsen PO. Geraadpleegd van <https://www.expertgroeptoetsenpo.nl/c/over-expertgroep-po>
- xv College voor Toetsen en Examens (2018). Centrale Eindtoets po; taken. Geraadpleegd van <https://www.cvte.nl/taken-cvte/centrale-eindtoets-po>
- xvi Ministerie OC&W (2017, 24 november). Resultaten eindtoets schooljaar 2016-2017 [Kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/11/24/kamerbrief-over-schooladviezen-en-resultaten-op-eindtoets-in-schooljaar-2016-2017>
- xvii Ministerie OC&W (2018, november). Resultaten eindtoets schooljaar 2017-2018 [Kamerbrief].
- xviii Emons, W.H.M, Glas, C.A.W., & Berding-Oldersma, P.K. (2016). Rapportage vergelijkbaarheid eindtoetsen. Utrecht: Expertgroep Toetsen PO.
- xix Ploeg van der, S., Aarsen van, E. & Bekkers, H. (2018). Analyse documenten en literatuur Eindtoetsing po. Utrecht, Nederland: Oberon. In opdracht van PO-Raad.
- xx Oberon (2011). Verbetering informatieoverdracht PO/VO. Januari 2011. Geraadpleegd van <http://www.nieuweregelingovergangpo-vo.nl/wp-content/uploads/sites/4/2014/10/onderzoeksrapport-overstap-po-vo-oberon.pdf>
- xxi Oomens, M., Scholten, F. & Luyten, H. (2017). Evaluatie Wet Eindtoetsing PO, tussenrapportage. Januari 2017. Geraadpleegd op 24 oktober 2018. <https://www.oberon.eu/data/upload/Portfolio/files/wet-eindtoetsing-potussenrapportagedef2.pdf>
- xxii Inspectie van het Onderwijs (2018). Kansen(on)gelijkheid bij de overgangen PO-VO. Mei 2018. Geraadpleegd van <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2018/06/13/onderzoeksverslag-kansenongelijkheid-bij-de-overgangen-po-vo>
- xxiii Timmermans, A., Kuyper, H., Van der Werf, G. (2015) Accurate, inaccurate, or biased teacher expectations: Do Dutch teachers differ in their expectations at the end of primary education? *British Journal of Educational Psychology*, 85, 459-478
- xxiv Ploeg van der, S., Aarsen van, E. & Bekkers, H. (2018). Analyse documenten en literatuur Eindtoetsing po. Utrecht, Nederland: Oberon. In opdracht van PO-Raad.
- xxv Au, W. (2007). High-stakes testing and curricular control: A qualitative metasynthesis. *Educational researcher*, 36(5), 258-267.
- xxvi Capgemini, Zicht op Zeer Zwak : van analyse naar verbeteren, 2016 in opdracht van de PO-Raad
- xxvii OCW: www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2018Z01960&dossier=34878
- xxviii OECD (2016), Netherlands 2016: Foundations for the Future, Reviews of National Policies for Education, OECD Publishing, Paris.
- xxix Inspectie van het Onderwijs. De Staat van het Onderwijs 2015/2016: Utrecht, april 2016.
- xxx Van de Werfhorst, H., Elffers, L., & Karsten, S. (2015). Onderwijsstelsels vergeleken: leren, werken en burgerschap. Didactief onderzoek.
- xxxi Wolters, C. A., & Pintrich, P. R. (1998). Contextual differences in student motivation and selfregulated learning in mathematics, English, and social studies classrooms. *Instructional Science*, 26(1/2), 27-47.
- xxxii SLO, Curriculum en toetsing: analyse van de visiedocumenten van vakverenigingen t.b.v. Curriculum.nu (2018).
- xxxiii J. Scheerens, R. Exalto, 'Teaching to/from the test' (Utrecht September 2017).
- xxxiv Onderwijsraad, De leerling centraal (Den Haag 2017)
- xxxv De ontwikkelteams Burgerschap en Mens en Natuur. Zie: SLO, Toetsing: analyse van visieteksten 2.0 (2018):
- xxxvi Ploeg van der, S., Aarsen van, E. & Bekkers, H. (2018). Analyse documenten en literatuur Eindtoetsing po. Utrecht, Nederland: Oberon. In opdracht van PO-Raad.
- xxxvii Feron, E., Schils, T. & Weel, Bas ter (2015). Does the teacher beat the test? The additional value of teacher assessment in predicting student ability, *Maas tricht: Maastricht University Economics of Education*